

УДК 37:061.2

DOI: 10.35619/.vi2.26

Ціпан Тетяна

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії і методики виховання
Рівненського державного гуманітарного університету,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0000-0002-1356-2825
e-mail: 23ttss22@ukr.net

ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДИТЯЧИХ ОБ'ЄДНАНЬ ЗА ІНТЕРЕСАМИ

Анотація. У статті розкрито педагогічний потенціал дитячих об'єднань за інтересами. Схарактеризовано пріоритетні підходи до організації виховної роботи в дитячих об'єднаннях за інтересами: особистісно орієнтований, середовищний і системний; принципи, покладені в основу їх діяльності, як-от: соціалізації, індивідуалізації, гуманізації, гармонізації, колективізму, вибору діяльності, самодіяльності, ініціативності, самостійності, творчості, варіативності, залучення до громадської діяльності. Запропоновано алгоритм створення дитячого об'єднання за інтересами.

Запропоновано алгоритм створення дитячих об'єднань за інтересами, вимоги до організації виховної діяльності в них. Вирізнено і схарактеризовано педагогічний потенціал дитячих об'єднань за інтересами, який полягає у: насиченні життя дитячого об'єднання за інтересами подіями, що дають змогу дітям взяти участь в особистісно цінних справах різноманітної спрямованості; колективно-творчому характері діяльності; інтенсифікації неформального спілкування дітей з ровесниками, старшими та молодшими дітьми, дорослими; рефлексії; створенні у дитячому об'єднанні атмосфери взаєморозуміння, взаємодопомоги, довіри, емпатії.

Ключові слова: варіативність виховання, дитячі об'єднання за інтересами, дитина, педагогічний потенціал, керівник дитячого об'єднання.

Постановка проблеми. Важливим завданням вітчизняної освіти є виховання гармонійно розвиненої особистості, яка відповідає ідеалам сучасного суспільства. У цьому контексті школа прикладає багато зусиль для забезпечення якісного впливу на вихованця не лише під час освітнього процесу, а й позаурочний час шляхом розробки та упровадження варіативних програм виховання та соціалізації зростаючої особистості.

У психолого-педагогічній літературі термін «варіативність» розглядають, як: а) напрям, тенденцію розвитку сучасної освіти; б) принцип, що лежить в основі діяльності закладів освіти, виховної роботи класного керівника. Варіативність виховної роботи у закладах загальної середньої освіти і позашкільної освіти передбачає розробку програм виховання, виховних систем і стратегій виховання, програмно-методичного та організаційно-технологічного забезпечення процесу виховання, в т. ч. й у дитячих об'єднаннях, діяльність яких регулюється законами України «Про освіту», «Про позашкільну освіту», Концепцією національно-патріотичного виховання у системі освіти, регіональними документами освітньо-виховного характеру тощо, і є такими, що забезпечують виховання зростаючої особистості із сформованими морально-духовними і трудовими якостями.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Проблема виховання дітей в дитячих об'єднаннях відображена в дослідженнях Н. Лавриченко, О. Панагушина, Л. Романовської (висвітлено особливості функціонування дитячих громадських об'єднань, зміст, форми і методи їх життєдіяльності), С. Дибби, В. Долгової, Ж. Петрочко, Н. Чиренко, С. Чернети, Н. Шпиг (розкрито особливості соціалізації підлітків в дитячих громадських об'єднаннях, формуванні їх соціальної ініціативності), В. Кириченко, Т. Окушко, О. Пащенко, Л. Сокол, Н. Харченко (схарактеризовано зміст, форми і методи національно-патріотичного виховання учнівської молоді у громадських об'єднаннях), Н. Коляди (здійснено характеристику дитячого руху як інституту соціалізації дітей і підлітків) тощо.

Зважаючи на наявний інтерес сучасних вчених до проблеми виховання та соціалізації зростаючої особистості в дитячих об'єднаннях, доцільним вважаємо детальніше розкрити ціннісну основу дитячих об'єднань за інтересами, його педагогічний потенціал у формуванні зростаючої особистості, що й визначає мету статті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно Закону України «Про позашкільну освіту» дитяче об'єднання за інтересами – це «різновид групи дітей віком від 6 до 14 років загальнорозвиваючого спрямування, що сприяє виявленню здібностей, обдарувань вихованців, учнів і слухачів або розвитку їх інтересу до творчої діяльності» [1].

Сутність об'єднання дітей у команди, групи, компанії – у соціальній та психологічній природі самої дитини. Діти потребують зміни оточуючого середовища, суб'єкт-суб'єктного спілкування, виконання якогось виду діяльності, утвердження себе як особистості, набуття соціального досвіду, тощо. З психологічної точки зору вони прагнуть задовольнити свої індивідуальні інтереси, самовиразитися, досягти бажаного результату в ігровій, навчальній, трудовій, дозвілльєвій, суспільно корисній діяльності, отримати схвалення і похвалу від інших, бажання відчувати себе дорослішим.

Дитячі об'єднання за інтересами створюються за ініціативи самих дітей і тих дорослих, чий інтереси збігаються з дитячими; вони діють на засадах самодіяльності, самоврядування, суспільно й особистісно значущої діяльності.

За способами організації і самоорганізації розрізняють:

а) тимчасові самоорганізовані та самокеровані дитячі об'єднання за інтересами, як правило ігрового, творчого чи розважального характеру;

б) відносно стійкі дитячі об'єднання соціально чи професійно вираженої спрямованості: комп'ютерні чи технічні клуби, волонтерські загони, школи лідерів, гуртки народної творчості, клуби любителів сучасної музики тощо;

в) дитячі громадські організації – складні соціально-цільові структури з ієрархічною взаємозалежністю, чітко окресленими правами та обов'язками їх членів, законами, статутом, програмою діяльності (наприклад, скаутські організації). Для них характерна добровільно організована діяльність, у якій дитина освоює різні соціальні ролі: учасника, ініціатора, організатора, лідера тощо, а управління дорослими поєднується із самоврядуванням самих їх членів.

Сам факт членства дитини в об'єднанні є проявом і показником вибору нею простору для самореалізації, а життєдіяльність об'єднання сприяє підтвердженню нею цього вибору і дає можливість отримати задоволення від самореалізації. Хоча дитячі об'єднання різні за напрямками своєї діяльності, способом входження до них дітей, тривалістю перебування в ньому, кожне з них певною мірою впливає на процес особистісного розвитку та становлення дитини. Будучи членом об'єднання, діти вирішують багато особистих і суспільних справ, набувають досвіду спілкування, взаємодії, співпраці на основі спільних інтересів і захоплень, навчаються методам управління та самоорганізації.

Діяльність будь-якого дитячого об'єднання за інтересами підпорядкована окресленій меті, яка реалізується у процесі взаємодії усіх його членів. Форми її реалізації різні: від виконання конкретного разового доручення до розподілу дій усіх членів, коли дії кожного доповнюють дії інших. Спільною формою при цьому є спілкування і комунікація, яка дає можливість зрозуміти позицію іншого, навчитися дивитися на себе очима інших.

За своєю природою виховання в дитячому об'єднанні за інтересами є самореалізацією його суб'єктів у створенні рівноправних і рівноможливих умов затребуваності та використанні особистісного потенціалу в процесі особистісно значущої діяльності. Тому особистісно орієнтований, середовищний і системний підходи є пріоритетними в організації виховної роботи в дитячих об'єднаннях за інтересами. *Особистісно орієнтований підхід* передбачає врахування суб'єктивного, соціокультурного досвіду дітей та орієнтацію на його збагачення, розвиток вікових та індивідуальних особливостей. *Середовищний підхід*, з одного боку, спрямовує на створення в процесі діяльності об'єднання певного інформаційного, предметного, культурного, правового, соціального (соціально-екологічного), освітнього середовища, а з іншого – на врахування та

використання педагогічного потенціалу соціуму. *Системний підхід* забезпечує взаємозв'язок сукупності створюваних під час діяльності умов, що сприяють розвитку особистості, а також реалізацію системних принципів різноманітності, цілісності, динамізму [3].

Зазначені підходи доповнюються принципами, які конкретизують зміст діяльності дитячого об'єднання за інтересами:

– *принцип соціалізації* передбачає набуття членом об'єднання соціального досвіду, включення його у широкі соціальні зв'язки, визначення свого місця у соціальному середовищі [4];

– *принцип гуманізації* визначає особистість і саме об'єднання як самоцінність;

– *принцип індивідуалізації* передбачає врахування і розвиток індивідуальних якостей особистості;

– *принцип гармонізації* забезпечує узгодженість інтересів усіх членів об'єднання;

– *принцип вибору* передбачає вибір членом об'єднання цілей, змісту, форм і способів життєдіяльності для удосконалення свого «Я» [5];

– *принцип колективізму* сприяє збагаченню життєвого досвіду кожного, формуванню культури спілкування, взаємодії і співробітництва;

– *принцип самодіяльності, ініціативності, самостійності, творчості* забезпечує сприятливі умови для самореалізації зростаючої особистості як громадянина [4];

– *принцип варіативності* уможливорює застосування у виховному процесі різних програм, проєктів, планів дитячих об'єднань різного спрямування з урахуванням потреб, інтересів і нахилів усіх суб'єктів виховного процесу;

– *принцип залучення до громадської діяльності* полягає в організації такої виховної діяльності, яка відповідає запитам як самої особистості, так і суспільства. Будучи суб'єктом громадської, трудової, навчальної і інших форм діяльності, особистість усвідомлено і неусвідомлено формує свою громадянську позицію [4].

Алгоритм створення дитячого об'єднання за інтересами вбачаємо у такому:

1) ознайомлення з видами дитячих об'єднань за інтересами, що можуть функціонувати на базі класу, закладу загальної середньої освіти чи позашкільної освіти;

2) створення ініціативної групи для узагальнення ідеї та пропозицій щодо організації дитячого об'єднання за інтересами, окреслення очікуваних результатів;

3) вибір організаційної форми дитячого об'єднання: товариство, клуб, центр, волонтерський загін тощо; визначення напрямку діяльності; розробка прав та обов'язків;

4) визначення стратегічної мети, окреслення завдань, складання плану роботи на поточний рік;

5) вибір органів самоврядування, розподіл доручень і визначення «зон відповідальності»; навчання активу, формування традицій.

б) організація діяльності.

При організації діяльності дитячого об'єднання за інтересами його керівнику слід враховувати таке:

– робота в об'єднанні за змістом і формою повинна відрізнятися від навчальної роботи в закладі освіти;

– новизна повинна звучати в назві об'єднання, його структурних підрозділах;

– уся діяльність має вибудовуватися на інтересах, захопленнях, емоційності, елементах гри і романтики;

– діяльність дитячого об'єднання за інтересами має бути суспільно спрямованою, забезпечувати формування морально-духовних якостей зростаючої особистості [6].

Мета діяльності окремо взятого дитячого об'єднання за інтересами відображає специфіку його діяльності, а його педагогічний потенціал полягає у:

– насиченні життя дитячого об'єднання подіями, що дозволяють його членам брати участь в особистісно цінних справах різної спрямованості (креативно-творчих, спортивно-оздоровчих, пізнавально-інтелектуальних). Керівник дитячого об'єднання створює умови для особистісного розвитку дітей, включаючи до програми діяльності широкий спектр справ, різних за формою участі (індивідуальних, групових, колективних), часом підготовки і проведення (короткотривалі і довготривалі);

– ініціюванні переважно колективно-творчого характеру діяльності – це створює можливості для кожного виконувати різні ролі (ініціатора, організатора, виконавця, глядача) та займати суб'єктну позицію стосовно всього, що відбувається в дитячому об'єднанні за інтересами. Колективна діяльність розширює співпрацю дітей та дорослих, стимулює творче, відповідальне ставлення до справи, забезпечує формування навичок спілкування, оволодіння організаторськими навичками (кожен може подати ідею, запропонувати новий спосіб дії, взятися за організацію певного етапу колективної справи), навчаються працювати в колективі і задля колективу. Позитивний емоційний настрій та ситуація успіху викликають піднесені почуття і співпереживання. У будь-якому виді творчої діяльності дитина може брати участь добровільно, самостійно або разом з іншими однолітками чи дорослими, за дорученням керівника об'єднання чи з власної ініціативи. У цій творчій діяльності одночасно відбуваються два важливі процеси – формування колективу та формування особистості дитини. Завдання керівника об'єднання – підтримувати творчий характер будь-яких видів діяльності та ініціювати участь у них кожної дитини;

– організації неформального спілкування дітей з ровесниками, старшими та молодшими дітьми, дорослими з метою ефективної суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Завдання керівника об'єднання – організувати різноманітні види спілкування в дитячому об'єднанні за інтересами шляхом обговорення цілей, завдань, планів подальшої творчої діяльності, особистих чи колективних проблем, загальних вимог до колективу;

– рефлексії ставлення членів дитячого об'єднання за інтересами до подій, творчих справ, почуттів, настроїв, бажань. Сутність рефлексії полягає у здатності зробити себе самого, свою діяльність об'єктом власного спостереження та аналізу. Формами організації рефлексивної практики можуть бути: обговорення підсумків проведеної діяльності, подій спільного життя; експрес-опитування з актуальних проблем, теми дня. Уміння оцінювати свою поведінку та своє «Я» за певними критеріями, осмислення того, що з дитиною відбувається в процесі життєдіяльності об'єднання – це найважливіший момент у становленні дитини. Завдання керівника об'єднання – здійснюючи разом підсумки проведеної справи, надати кожному його члену допомогу у осмисленні нового досвіду, розвивати навички самоаналізу;

– створенні у дитячому об'єднанні атмосфери взаєморозуміння, взаємодопомоги, довіри, емпатії. Висока інтенсивність творчої діяльності в умовах довіри та взаєморозуміння створює сприятливий морально-психологічний клімат. У спільній діяльності виробляються обов'язкові для дотримання правила життя та спілкування. Гуманні взаємостосунки задовольняють потребу дітей у спілкуванні, дружбі та товаристві, розширюють взаємозв'язки та співпрацю дітей та дорослих. Завдання керівника дитячого об'єднання за інтересами – постійно створювати ситуації успіху у досягненні колективних та індивідуальних цілей.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Дитячі об'єднання за інтересами зорієнтовані на гармонізацію взаємостосунків, організацію дозвілля, реалізацію творчих здібностей. Їх специфіка полягає в усвідомленні дитиною своєї нової ролі у навколишньому мікросоціумі: не просто дитини у сім'ї, учня у школі, повністю залежного від дорослих, а рівного серед рівних, члена дитячої спільноти, в якій вона має не лише обов'язки, а й права, можливість проявляти ініціативу, самостійність у значущих особисто для неї та інших членів об'єднання справах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про позашкільну освіту» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text> . (дата звернення 15.03.2024)
2. *Дитяче об'єднання: формування ціннісних ставлень особистості: наук.-метод. посіб.* / А. Б. Зайченко, О. В. Кравченко, В. В. Русова, Н. В. Чиренко. Кривий Ріг: Діоніс (ФОН Чернявський Д. О.). 2009. 131 с.

3. Коляда Н. М. Дитячий рух як інститут соціалізації дітей та підлітків. *Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України* / за ред. академ. С. Д. Максименка. Київ, 2009. 568 с.

4. *Особливості формування світоглядної позиції особистості в умовах дитячого об'єднання : монографія* / О. В. Безпалько, О. В. Касьянова [та ін.]; наук. ред. Т. К. Окушко. Кіровоград : «Імекс-ЛТД». 2013. 260 с.

5. *Формування соціальної ініціативності підлітків у дитячому об'єднанні: монографія* / Т. К. Окушко, Ж. В. Петрочко, Н. В. Чиренко, Н. О. Шпиг, О. В. Касьянова, Л. М. Сокол, О. В. Пащенко, О. В. Долгова, В. Ю. Белан; наук. ред. Т. К. Окушко. Харків: «Друкарня Мадрид», 2015. 318 с.

6. Ціпан Т. С. Педагогічний аналіз як функція управління виховним процесом в учнівських об'єднаннях за інтересами. *Актуальні проблеми підготовки фахівців соціальної сфери*. Мат. Всеукр. наук.-метод. семінару 27 квітня 2017р. Умань. С. 130–133.

REFERENCES

1. Zakon Ukrainy «Pro pozashkilnu osvitu» [Law of Ukraine «On out-of-school education»]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text> (data zvernennia 15.03.2024). [in Ukrainian]

2. Dytiache obiednannia: formuvannia tsinnisnykh stavlen osobystosti: nauk.-metod. posib. [Children's Association: Formation of Personality Values: Scientific and Methodological Manual]. / A.B. Zaichenko, O.V. Kravchenko, V.V. Rusova, N.V. Chyrenko. Kryvyi Rih: Dionis (FON Cherniavskiyi D. O.). 2009. 131 с. [in Ukrainian]

3. Koliada N. M. Dytiachyi rukh yak instytut sotsializatsii ditei ta pidlitkiv [Children's Movement as an Institution of Socialisation of Children and Adolescents]. *Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii im. H. S. Kostiuca APN Ukrainy.* / za red. akadem. S. D. Maksymenka. Kyiv, 2009. 568 s. [in Ukrainian]

4. *Osoblyvosti formuvannia svitohliadnoi pozysii osobystosti v umovakh dytiachoho obiednannia : monohrafiia* [Peculiarities of Formation of the Personality's Worldview Position in the Conditions of Children's Association : monograph] / O. V. Bezpalko, O. V. Kasianova [ta in.] ; nauk. red. T. K. Okushko. Kirovohrad : «Imeks-LTD». 2013. 260 s. [in Ukrainian]

5. *Formuvannia sotsialnoi initsiatyvnosti pidlitkiv u dytiachomu obiednanni: monohrafiia* [Formation of Social Initiative of Adolescents in Children's Association: Monograph] / Т. К. Okushko, Zh. V. Petrochko, N. V. Chyrenko, N. O. Shpyh, O. V. Kasianova, L. M. Sokol, O. V. Pashchenko, O. V. Dolhova, V. Yu. Belan; nauk. red. T. K. Okushko. Kharkiv : «Drukarnia Madryd», 2015. 318 s. [in Ukrainian]

6. Tsipan T. S. Pedahohichnyi analiz yak funktsiia upravlinnia vykhovnym protsesom v uchnivskykh obiednanniakh za interesamy [Pedagogical Analysis as a Function of Managing the Educational Process in Students' Associations of Interest].

Aktualni problemy pidhotovky fakhivtsiv sotsialnoi sfery. Mat. Vseukr.nauk.-metod. seminaru 27 kvitnia 2017 r. Uman. S.130-133. [in Ukrainian]

PEDAGOGICAL POTENTIAL OF CHILDREN'S ASSOCIATIONS OF INTERESTS

Tetiana Tsipan

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of
Theory and Methods of Education,
Rivne State University for the Humanities,
Rivne, Ukraine

ORCID: 0000-0002-1356-2825

e-mail: 23ttss22@ukr.net

Abstract. The article reveals the pedagogical potential of children's associations of interests. The priority approaches to the organization of activities in children's associations of interests were described: personality-oriented, environmental and systemic; principles underlying the activities of the association: socialization, individualization, humanization, harmonization, collectivism, choice of activities, amateurism, initiative, independence, creativity, variability, and involvement in public activities. An algorithm for creating children's associations of interest was proposed.

An algorithm for creating children's associations of interests and requirements for organizing educational activities in them was developed. The pedagogical potential of children's associations of interest was determined, namely in: saturation of the life of children's associations of interest with events that allow children to participate in personally significant activities of various kinds; collective and creative nature of the activity; intensifying informal communication between children and their peers, older and younger children, and adults; reflection; creating an atmosphere of mutual understanding, mutual assistance, trust, and empathy in the children's association.

Key words: variability of upbringing, children's associations of interests, child, pedagogical potential, head of children's association.

Стаття надійшла до редакції 14.02.2024 р.